

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ	6
1.1. Сутність та зміст поняття професійної спрямованості	6
1.2. Психологічні вимоги до особистості студента-психолога	9
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ	16
2.1. Процедура та методи експериментального дослідження професійної спрямованості студентів-психологів	16
2.2. Основні результати емпіричного дослідження та їх обговорення	21
ВИСНОВКИ	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	28
ДОДАТКИ	32

ВСТУП

Актуальність теми. Обов'язковою ознакою навчального процесу є його професійна спрямованість. А це означає, що кожному викладачеві необхідно добре уявляти, які професійні вміння відпрацьовуються під час вивчення того чи іншого курсу. Якщо викладач чітко сформулює перед собою педагогічне й методичне завдання в перспективі та з'ясує, які фахові, моральні, інтелектуальні, фізичні, освітні якості потрібні майбутньому спеціалісту XXI століття, то він зможе значно допомогти студентам набувати статусу конкурентоспроможних працівників.

Підготовка фахівців неможлива без виховання в них любові й поваги до майбутньої професії. Відданість обраній справі, служіння покликанню, терпіння, широкі та глибокі знання, професійна майстерність і кмітливість, вміння працювати з людьми – ось що сприяє виробничим успіхам таких фахівців, стає для них сенсом життя. Допомогти знайти їм своє призначення, розібратися, чим вони будуть займатися на виробництві, що становить їхня професія, яке її значення, прищепити до неї любов і повагу – прямий обов'язок викладачів.

Загалом професійна спрямованість – це сукупність психологічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для досягнення нею заданої в професії суспільно прийнятної ефективності праці. При цьому професійна спрямованість забезпечує високу професійну ефективність праці працівника за наявності знань, умінь і навиків, отриманих в процесі навчання.

Формувати професійну спрямованість – означає закріплювати позитивне ставлення до майбутньої професії, схильність до неї, прагнення набути якісних знань та застосувати їх до вирішення задач виробництва, розвивати ідеали, погляди, переконання, престиж професії у власних очах студента. Справа ця непроста і потребує багато зусиль всього педагогічного колективу. Суспільну значущість обраної професії студенти мають уявляти

собі вже на першому курсі. Необхідна розробка цілісної програми професійного виховання, спрямованої на підготовку студентів до майбутньої професії з самого початку навчання. Ставлення до професії є необхідною передумовою для розвитку професійної мотивації. Процес розвитку професійних мотивів відбувається безпосередньо в навчальній діяльності, але не можна недооцінювати значення цієї передумови.

Як зазначають дослідники, професійні інтереси не просто виступають як ланцюжок нахилів і прагнень, а також як система стимулів, що виражає ставлення особистості до професійної діяльності, сприяє розвитку кругозору, надбанню професійних знань, поліпшує пізнавальну активність, викликає прагнення оволодіти професійною справою, служить однією з найважливіших умов творчого ставлення до професії. Доцільно організована праця дає змогу юнакові чи дівчині по-новому осмислити значення отриманих знань і можливості застосування їх на практиці, визначити коло своїх професійних інтересів і остаточний вибір майбутньої професії.

Аналіз літературних джерел показав, що в сучасній вітчизняній психології є чимало досліджень, присвячених різноманітним психологічним аспектам професійної діяльності і професіоналізації особистості загалом (О. Єрмолаєва, Л. Захарова, Е. Зеєр, Є. Климов, Т. Кудрявцев, С. Максименко, С. Марков, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, М. Пряжніков, В. Рибалка, Д. Сьюпер, Т. Титаренко, В. Шадріков, С. Шандрук та ін.) і професійного становлення майбутніх психологів зокрема (Г. Абрамова, І. Андрійчук, М. Бадалова, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Л. Долинська, І. Зязюн, Т. Ільїна, О. Кондрашихіна, Н. Коломінський, І. Мартинюк, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Пророк, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелева, Н. Шевченко, Л. Шнейдер та ін.).

В межах даного дослідження нас цікавить специфіка професійної спрямованості студентів-психологів, які в майбутньому займатимуться практичною професійною психологічною роботою.

Метою роботи є вивчення особливостей професійної спрямованості студентів-психологів.

Об'єкт дослідження – професійна спрямованість як складова структури особистості фахівця.

Предмет дослідження – специфіка професійної спрямованості студентів-психологів.

Виходячи з поставленої мети, **завданнями дослідження** є наступні:

1. Здійснити аналіз сутності поняття професійної спрямованості особистості;
2. Окреслити провідні психологічні вимоги до особистості студента як майбутнього практичного психолога;
3. Здійснити емпіричне дослідження специфіки професійної спрямованості майбутнього психолога;
4. Визначити психологічні особливості професійної спрямованості студента-психолога.

Гіпотеза дослідження: професійна спрямованість студентів-психологів на пряму залежить від провідних вимог до професії, а також особистісних якостей, якими повинен володіти кожний практичний психолог.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

1.1. Сутність та зміст поняття професійної спрямованості

Поняття спрямованості на певну професійну діяльність у психологічній літературі розглядають як цілісне психічне утворення, що представляє собою інтеріоризований у свідомості процес професійної діяльності, і виявляється на особистісному рівні (системою професійно важливих якостей і здібностей), на психофізіологічному рівні (в якості особливого психічного стану (налаштованості, впевненості), що актуалізується у певних умовах) та на ціннісно-смысловому рівні у вигляді установки (специфічного стану свідомості, котрий відображає ціннісно-особистісне ставлення «до себе у професії», а саме до відповідності між такими складовими, як: біологічні, соціальні й духовні потреби людини; фізичні й психологічні її можливості; вимоги актуальної ситуації професійної діяльності чи професійного розвитку) [4, с. 17].

Не дивлячись на те, що спрямованість є цілісним психічним утворенням, у ній можуть бути виділені три підструктури: психофізіологічна (психофізіологічний стан), яка є проявом активності біологічного Я суб'єкта діяльності; психологічна (система особистісних властивостей: спеціальних здібностей і ПВЯ), що є породженням соціального Я; ціннісно-смыслова (установка), що є проявом активності духовного Я (свідомості).

У структурі психологічної спрямованості на професійну діяльність виділяють такі компоненти (групи властивостей): особистісний, когнітивно-операціональний, емоційно-вольовий, інтерактивний. В якості критеріїв розвитку психологічної спрямованості до професійної діяльності психолога можна розглядати рівень таких професійно важливих якостей та здібностей:

1. Особистісний компонент: автономність (самостійність, незалежність); інтернальність (внутрішній локус контролю); адекватна

самооцінка; інтегрованість ціннісно-мотиваційної сфери (відсутність виражених внутрішніх конфліктів); гуманістична спрямованість особистості.

2. Когнітивно-операціональний компонент: загальні інтелектуальні здібності; вербальна креативність; здатність до рефлексії; прагнення до пізнання та саморозвитку; успішність професійного навчання, навчуваність.

3. Емоційно-вольовий компонент: емоційна стійкість, урівноваженість; здатність до саморегуляції та самоорганізації; цілеспрямованість; наполегливість.

4. Інтерактивний компонент: соціальний інтелект, комунікативні здібності, прийняття інших, комунікативна толерантність, емпатійні здібності [5, с. 21].

Професійна спрямованість особистості студента-психолога напряму залежить від специфіки його особистісної готовності до здійснення професійної діяльності. Простий логічний аналіз дозволяє побачити у слові «спрямованість» як мінімум дві основні складові: бажання (прагнення) і можливість (здатність) здійснити щось.

Найбільш оптимальне, на нашу думку, тлумачення поняття спрямованості на професійну діяльність, що інтегрує попередній науковий досвід вивчення цього феномену, пропонують С.Д. Максименко і О.М. Пелех: «готовність до того чи іншого виду діяльності є цілеспрямованим вираженням особистості, що включає її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки» [15, с. 70].

Автори зазначають, що «тимчасова і тривала готовність знаходяться в єдності. Перша являє собою щоразу створюване функціональне вістря і цим самим підвищує дієвість другої. Виникнення готовності як стану залежить від її тривалого різновиду, а тимчасовий визначає продуктивність останнього в даних конкретних обставинах і включає в себе актуалізовані компоненти, які при повторному використанні «повертаються» на своє попереднє місце.

Так відбувається стосовно конкретних поточних задач діяльності тимчасова трансформація особистісних установок, стійких мотивів, досвіду» [15, с. 72].

Тобто необхідний для ефективної професійної діяльності актуалізований стан тимчасової готовності передбачає наявність стійкої сукупності рис тривалої готовності, котра, у свою чергу, мала пройти складний процес формування, динамічним стрижнем якого є оволодіння професією в умовах навчального закладу.

Зважаючи на те, що професіонал – це компетентна, психологічно зріла особистість, основними аспектами розвитку спрямованості на професійну діяльність, котра є суттєвою передумовою становлення професіоналізму, ми вважаємо формування предметної компетентності, професійної свідомості, а також системи професійно важливих особистісних якостей і здібностей. Тобто психологічною основою спрямованості на професійну діяльність є професійна готовність, яка може бути представлена як специфічне особистісне новоутворення, що відображує рівень професійного розвитку людини і виявляється у прагненні й здатності до самовизначення і самореалізації засобами суспільно-корисної діяльності у певній галузі виробництва матеріальних чи духовних благ (тобто у професійній сфері).

Показниками виникнення професійної спрямованості як особистісного утворення є сформованість та інтегрованість (міцність зв'язку) її складових, а також здатність людини вирішувати актуальні для неї задачі професійної діяльності чи професійного розвитку. Професійна спрямованість складається зі стійкої мотиваційної спрямованості, сформованої професійної ідентичності, а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі, тобто виявляється як поєднання професійної свідомості та самосвідомості з предметною компетентністю фахівця. Важливим фактором її формування є досвід професійної діяльності та професійного навчання. В якості показника набутого професійного досвіду (на етапі навчання у ВНЗ) ми розглядаємо академічну успішність студента, що є однією з ознак підготовленості (успішності професійної підготовки) [6].

1.2. Психологічні вимоги до особистості студента-психолога

Сучасна система вищої освіти покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, професійної мобільності, продуктивності професійної діяльності і, як наслідок, кар'єрне зростання та самореалізацію. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями та практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення особистості.

Однією із актуальних проблем сучасної освіти є професійна підготовка фахівця-психолога, професійні вміння якого відповідали б актуальним потребам суспільства. А для цього в рамках процесу професійного становлення у ВНЗ майбутній спеціаліст повинен оволодіти цілою системою умінь для здійснення психодіагностичної, психокорекційної, консультаційної, психотерапевтичної, тренінгової, психопрофілактичної роботи. Саме тому на перший план виходить питання не просто підвищення рівня теоретичної професійної підготовки студентів-психологів, а насамперед створення умов для практичної насиченості педагогічного процесу професійного становлення майбутніх фахівців [9, с. 425].

Вузівська підготовка практичного психолога розглядається як процес професійного становлення особистості, який супроводжується установленнями знаннями, вміннями і навичками з конкретної спеціальності та особистісними рисами, завдяки яким вона стане конкурентоспроможною на ринку праці, успішно функціонувати у всіх галузях діяльності, готовою до постійного професійного росту та соціальної мобільності.

Основними поняттями, які характеризують професійні складники підготовки практичних психологів є: рівень освіченості, технологічна готовність, кваліфікація, функції.

Кваліфікація, на думку дослідників, визначається типом одержаної освіти та комплексом документів, що дають право на роботу з обраної спеціальності [10]. В освітньо-кваліфікаційні вимоги до фахівця з практичної психології входять також професійні знання та здатність проводити навчальну, виховну, організаційну, науково-дослідну, медико-діагностичну, психоконсультативну та психокорекційну роботу з різними верствами населення.

Розглядаючи професійну підготовку майбутнього фахівця, як різнобічний і динамічний процес, доцільно дати дефініцію поняття технологічної готовності. У загальному значенні це інтегральне утворення, яке включає інтелектуальні, емоційні, мотиваційні, та вольові процеси особистості, її установки і мобілізацію сил, що здатні забезпечити успішне виконання основних професійних функцій [7, с. 6].

Аналітично виокремлені А.Й. Капською та Л.В. Долинською шість груп особистісних якостей спеціаліста соціально-педагогічної сфери (комунікативні, діяльнісні, поведінкові, операційні, інтелектуальні, лідерські), можна вважати певною мірою нормативною моделлю, яку можна використовувати для виміру особистісного розвитку спеціалістів і розробки стратегії управління в системі соціальних та психологічних служб [12, с. 268]. Реалізація вказаної моделі у практиці навчання практичного психолога буде сприяти формуванню у студентів практичних умінь, настанов на діалогічне спілкування з клієнтом та професійно-етичної культури.

Зокрема професійно-етична культура практичних психологів повинна включати в себе аксіологічний компонент, який розкриває професійно-етичну культуру фахівця як сукупність певних цінностей. Цей компонент є системоутворюючим, оскільки цінності є змістом внутрішньої моральної культури спеціаліста [12, с. 269].

Домінуючими в системі цінностей виступають «цінності-цілі», оскільки в цілях відображається основний зміст діяльності фахівця. Цінності-цілі вбирають в себе творчий характер професійної праці, престижність, соціальну значущість, можливість самоствердження і самореалізації. Інструментальним по відношенню до цінностей-цілей є цінності-засоби як спосіб взаємодії фахівця з колегами і клієнтами. Цінності-засоби можна розділяти на цінності-відносини, цінності-якості та цінності-знання. Цінності-відносини диктують способи взаємодії фахівця з різними людьми із різних мікросоціумів та ставлення до себе як професіонала і особистості [11, с. 60].

Гуманістичні цінності, альтруїстичний імператив є цілепокладаючим у системі цінностей практичного психолога та і не тільки. У цінностях-якостях проявляються істотні особистісно-професійні характеристики фахівця.

Аналіз та узагальнення змісту навчальних програм, посібників та підручників, показав, що основними функціями практичного психолога є:

- гностична, яка полягає у організації і проведенні науково-психологічних досліджень з певної проблеми, обробку їх результатів, процеси саморефлексії та самоосвіти;
- діагностична, що характеризується умінням застосовувати методи психодіагностики та адаптовувати їх до запитів різних сфер суспільної практики;
- консультаційна, яка заключається у здатності враховувати в консультаційному процесі вікові особливості клієнта та його запити;
- корекційна, що дає можливість використовувати психокорекційні засоби у відповідності до специфіки психологічної проблематики клієнта;
- профілактична, яка дозволяє попереджувати деструкції в структурі особистості, її міжособистісних стосунках та розвитку;
- розвиваюча, що сприяє самореалізації клієнтів та їх професійному росту, а також забезпечує розвиток малих соціальних груп;

- просвітницька, згідно якої психолог повинен популяризувати психологічні знання серед населення та сприяти підвищенню рівня його культури;
- комунікативна, яка заключається у здатності будувати комунікативні процеси під час проведення досліджень та надавати психологічну допомогу;
- організаційна, що передбачає організацію та проведення психологічних експериментів, тренінгів, ділових та рольових ігор, планування та координацію професійної діяльності, саморганізацію спеціаліста-психолога та адаптацію його до різних сфер суспільного буття; формування екопсихологічної атмосфери для успішної самореалізації членів колективу.

На підставі функцій практичного психолога, до його особистості ставляться високі вимоги, зокрема, наявність академічної освіти, високий розвиток сенситивної інтуїції та науковий склад мислення, що дозволить йому працювати з документами, розробляти програми і методики, здійснювати регулярні психологічні обстеження, займатися психопрофілактикою та психокорекцією, реалізувати психологічні технології. Тому комплексне проектування навчального процесу повинно містити засвоєння фахових дисциплін, які формують дослідницько-пізнавальні навички, а також широкий спектр природничих і гуманітарних наук, які спрямовані на розвиток і саморозвиток особистості, забезпечення умов становлення її творчих здібностей.

Розглядаючи підготовку майбутніх практичних психологів як період професійного становлення, можна припустити, що цей процес розвитку професійно значущих якостей та здібностей, професійних знань і вмінь, супроводжується активним якісним перетворенням особистістю свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії.

Основу мотиваційної сфери фахівця-психолога повинна складати гуманістична спрямованість особистості. В це поняття вкладається декілька особистісних якостей та рис, в основному мотиваційної та світоглядної природи. У альтруїстичні позиції, ролі, установки у міжособистісному спілкуванні, високий рівень мотивації до професії, переважання пізнавальних, альтруїстичних, емпатичних мотивів у роботі, готовність до цієї роботи та націленість на позитивний результат. Мотиваційна підструктура особистості психолога передбачає сформовану позитивну мотивацію до професійної діяльності, до надання психологічної допомоги, прийняття себе та інших. Базовою особистісною якістю на цьому рівні є діалогізм, що включає діалогічну готовність, безумовне прийняття іншого, особистісну рефлексію, розвинену систему особистісних смислів, орієнтованість на досягнення взаєморозуміння.

Оскільки професія психолога належить до професій типу «людина – людина», то відповідно домінуючого значення набуває узагальнене ставлення особистості та система ціннісних орієнтацій. Професійно важливими якостями для цієї професії є товариськість, емоційна стійкість, комунікативні та організаторські здібності, справедливість, розподіл уваги, доброзичливість, вміння володіти собою, емпатія, рефлексія [8].

Розглядаючи питання про професійно необхідні якості психолога, важливо виходити з успішності його професійної діяльності. Саме вони визначатимуть мету, зміст, тривалість та форму його професійної підготовки.

У науковій літературі зустрічається перелік професійно-значущих якостей практичного психолога. Щодо них, то слід відмітити неоднозначність думок науковців.

Так, Г.С. Абрамова першочерговими вважає такі якості, як здатність знайти багато реакцій (вербальних та невербальних) на широкий спектр ситуацій та проблем, ерудованість як вміння розуміти і використовувати у своїй роботі багато різноманітних психологічних концепцій, вміння до вироблення різноманітних думок, слів та моделей у своїй культурі та у межах

інших культур, конфіденційність психологічної інформації, вміння рефлексувати на зміст своєї професійної діяльності, відкритість для засвоєння нового знання, для сприймання альтернативних поглядів, прагнення до системного підходу у своїй практичній роботі [1].

Л.Г. Терлецька виділяє як професійно-значущі у роботі практичного психолога рефлексію та саморефлексію, діапазон репертуару професійних ролей, уявлень про образ практичного психолога, адекватність образу «Я» та оптимальність психічного стану [11, с. 61].

В.Г. Панок підкреслює роль інтелекту як істотного параметру професійної спрямованості практичного психолога (особливо його вербального компоненту), а також гуманістичну спрямованість його особистості, куди входять такі риси та якості як альтруїстичні позиції, ролі та настанови у міжособистісному спілкуванні, високий рівень мотивації до професії, готовність до співпраці та націленість на її позитивний результат, володіння механізмами саморегуляції. Сама емоційна регуляція та емоційна витривалість забезпечують успішність діяльності психолога [19, с. 5].

М.О. Амінов та М.В. Молоканов вважають, що практичний психолог при готовності до контактів повинен уміти їх підтримувати, зберігати емоційне самовладання у процесі спілкування, вміти емоційно притягувати до себе людей, володіти високою інтелектуальністю при високій чутливості, що полегшує орієнтацію в емоційній сфері клієнта. Важливим на думку фахівців є висока відповідальність за свої дії, усвідомлення меж своєї компетентності, певний індивідуалізм та опора на себе в ситуації прийняття рішень [2]. Згідно з думкою Б.Г. Ананьєва, системоутворюючим компонентом структури особистості виступає спрямованість. Саме до спрямованості входять потреби, інтереси, світогляд, переконання, ідеали. «Спрямованість особистості на ті чи інші цінності складають її ціннісні орієнтації, які виступають як цілісна сукупність або система свідомих відношень особистості до суспільства, групи, праці, самого себе» [3]. Саме через спрямованість особистості її ціннісні орієнтації знаходять вирішення.

Професійно-етична культура практичного психолога включає в себе також технологічний компонент, який виступає способом соціально-психологічної діяльності і розкриває шляхи її здійснення. Серед необхідних навичок і знань важливе місце займають ті, які сприяють реалізації професійно-етичної культури і є її показниками: мистецтво вербального і невербального спілкування, організаторські вміння, співпереживання, уміння вислухати і почути, уміння логічно мислити і правильно, переконливо доносити свої думки і наміри до клієнта, навички самовдосконалення.

Творчий компонент професійно-етичної культури як прояв професійної творчості фахівця теж посідає належне місце. Творчість практичного психолога проявляється перш за все у їх гнучкості, варіативності, винахідливості, ініціативності, сміливості і не традиційності рішень та поведінки у професійній взаємодії.

Особистісний компонент розкриває професійно-етичну культуру фахівця як специфічний спосіб реалізації сутнісних сил людини, тобто її потреб, здібностей, інтересів, соціального досвіду, соціальної активності. Показником наявності професійно-етичної культури можуть бути певні якості особистості і поведінка, адекватна до вимог професійно-етичного кодексу [11, с. 62].

Одним із важливих завдань вузівської підготовки практичного психолога є формування професійної компетентності, що виступає провідною якістю особистості фахівця, яка визначає його психологічну готовність до майбутньої практичної діяльності.

Професійна компетентність психолога-практика обумовлює специфічне поєднання теоретичних і практичних знань, що необхідні для успішного вирішення професійно-психологічних завдань, а також сформованість метакогнітивного досвіду особистості, що дозволяє фахівцю ефективно й творчо застосовувати різноманітні техніки та технології, аналізувати і використовувати в практичній роботі особистісний досвід життєвих переживань та їх пізнання [33].

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

2.1. Процедура та методи експериментального дослідження професійної спрямованості студентів-психологів

Метою емпіричного дослідження стала діагностика професійно важливих якостей практичного психолога як складових його професійної спрямованості на майбутню практичну професійну діяльність.

Вибірка дослідження складала 30 осіб віком 18-19 років, студентів першого курсу спеціальності «Психологія». Кількість хлопців та дівчат у вибірці однакова – по 15 осіб.

Психодіагностика психологічної спрямованості досліджуваних на психологічну діяльність проходила у кілька етапів, кожен з яких мав свою мету та діагностичний інструментарій. Таким чином ми намагалися охопити основні засоби та інструменти професійної психологічної психодіагностики.

Етап I. Визначення професійної спрямованості особистості

Вступні зауваження. Спрямованість виступає як системоутворююча якість особистості, як визначник її психічного складу. Саме у спрямованості виражаються цілі, заради яких діє особистість, її мотиви й суб'єктивні ставлення до різних сторін дійсності.

Для виявлення сформованості професійного плану, мотивів вибору професії й професійної спрямованості особистості використовується: анкета опантанта, аналіз шкільної та позашкільної діяльності, диференційно-діагностичний опитувальник Є.О. Клімова (ДДО).

1.1. Необхідні матеріали: анкета (див. Додаток А).

Порядок роботи: Досліджуваному пропонується заповнити анкету за такою інструкцією: «Для того, щоб обговорити з вами можливі варіанти вибору професії, прошу вас відповісти на низку запитань».

Обробка результатів. Аналізуючи результати анкети, профконсультант повинен сформулювати такі висновки:

- про наявність професійного плану і ступінь його сформованості (сформованим профплан можна вважати тоді, коли обрано професію, продумано шляхи її здобуття і усвідомлюються адекватні мотиви вибору професії);
- про усвідомленість вибору професії (усвідомлюваним вибір можна вважати в тому випадку, якщо він побудований з врахуванням інтересів та попереднього досвіду особистості, коли вказуються та усвідомлюються адекватні мотиви вибору професії).

1.2. Необхідні матеріали: диференційно-діагностичний опитувальник Є.О. Клімова (ДДО), лист відповідей.

Для оцінки професійної спрямованості на основі аналізу надання переваг людиною різним за характером видам діяльності використовується ДДО. В основу цієї методики покладена схема класифікації професій, відповідно до якої всі професії поділяють на п'ять груп за предметом праці: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ». Пропонована методика проста і зручна при заповненні та обробці.

Порядок роботи: Досліджуваному пропонується така *інструкція*: «Уявіть собі, що після відповідного навчання ви зможете виконувати будь-яку роботу. Однак, якщо б вам довелось вибирати лише з двох можливостей, то чому ви б надали перевагу? Відповідь у формі знака «+» поставте у відповідну клітинку листа відповідей».

При *обробці результатів* у кожному з п'яти вертикальних стовпчиків необхідно підрахувати кількість плюсів.

Аналізуючи результати, слід мати на увазі, що питання підібрані і згруповані так: у першому стовпчику вони відносяться до професії «людина – природа», у другому – «людина – техніка», у третьому – «людина –

людина», у четвертому – «людина – знакова система», у п'ятому – «людина – художній образ».

Максимальна сума плюсів у стовпчику означає спрямованість до відповідної галузі професійної діяльності.

Етап II. Професійна мотивація обрання фаху психолога

Вступні зауваження. Під мотивацією традиційно розуміють спонукання, які викликають активність і визначають її спрямованість. Мотивація, визначаючи поведінку і діяльність, чинить вплив на професійне самовизначення, на задоволеність своєю працею.

Професійна мотивація – це дія конкретних спонук, які визначають вибір професії та тривалість виконання обов'язків, які пов'язані з професією. Професійна мотивація формується у молоді під впливом факторів оточуючої дійсності, профорієнтаційної роботи, яка проводиться у школі або у відповідних центрах профорієнтації.

Необхідні матеріали: опитувальник на виявлення провідних мотивів професійної діяльності і лист відповідей.

Порядок роботи: Студентам пропонується виготовити бланк відповідей, ознайомитися з текстом опитувальника і діяти за такою інструкцією:

«Пропонований опитувальник складається з ряду тверджень, кожне з яких має три різні закінчення. Необхідно з трьох варіантів закінчення вибрати найбільш прийнятний для вас. Далі на бланку відповідей слід відшукати необхідну відповідь й позначити її, обводячи кружечком. Будьте уважні: для кожного твердження слід вибрати й позначити лише одну відповідь. Відповідаючи на запитання, не намагайтесь створити приємне враження. Важлива не конкретна відповідь, а сумарний бал за серією питань».

Обробка результатів: Методика призначена для виявлення мотивів професійної діяльності. Серед них умовно виділяють чотири основні групи:

- мотиви власної праці;

- мотиви соціальної значущості праці;
- мотиви самоствердження в праці;
- мотиви професійної майстерності.

Після заповнення бланку відповідей підраховується сума кружечків в кожному стовпчику (один кружечок – один бал). Спочатку підраховується абсолютна сума балів за кожною з чотирьох груп мотивів. Для цього знаходять суму окремо по кожному стовпчику: 1.1-1,6 (мотиви власної праці); 2,1-2,6 (мотиви соціальної значущості праці); 3.1.-3.4. (мотиви самоствердження в праці); 4.1.-4.4. (мотиви професійної майстерності).

Для визначення провідної групи мотивів знайдені абсолютні суми балів першої та другої групи необхідно помножити на 2, а третьої й четвертої на 3. Отримане найбільше число відповідає провідній групі мотивів.

Етап III. Особистісні чинники професійної діяльності

Вступні зауваження. Відповідно до типології особистості американського психолога Дж. Холланда розрізняють шість психологічних типів людей: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціональний (стандартний), заповзятливий, артистичний. Кожен тип характеризується певними особливостями темпераменту, характеру і т.п.

Певному психологічному типу особистості відповідають професії, в яких людина може досягти найбільшого успіху.

Віднесення людей до певного психологічного типу здійснюється за допомогою відповідних опитувальників.

Необхідні матеріали: опитувальник і лист відповідей.

Порядок роботи:

1. Виготовити бланк відповідей;
2. Ознайомитися з текстом опитувальника;
3. Визначити свій тип особистості за опитувальником, користуючись такою *інструкцією*:

«Припустимо, що після відповідного навчання ви можете працювати за будь-якою спеціальністю. Але якщо б вам довелося обирати між двома

можливостями, то чому б ви надали перевагу? Обведіть кружечком обрану вами відповідь на реєстраційному бланку».

Обробка результатів: Підраховуємо кількість позначених в реєстраційному бланку відповідей по кожному стовпчику окремо. Стовпчик, який містить найбільшу кількість позначених відповідей, вказує на певний тип особистості за Дж. Холландом.

Етап IV. Визначення професійних здібностей психолога

Вступні зауваження. Для оцінки потенційних можливостей особистості, її здібностей використовується анкета комунікативних і організаторських здібностей (КОС), запропонована Б.А. Федоришиним.

Необхідні матеріали: опитувальник КОС і бланк відповідей.

Порядок роботи:

1. Виготовити бланк відповідей.
2. Ознайомитися з текстом опитувальника.
3. Оцінити комунікативні та організаторські здібності за опитувальником КОС, користуючись такою *інструкцією*: «Вам необхідно відповісти на всі запропоновані питання. Вільно висловлюйте свою думку з приводу кожного запитання і фіксуйте її так: якщо ваша відповідь на питання позитивна (ви згодні), то у відповідній клітинці бланка відповідей ви ставите плюс, якщо ж ваша відповідь негативна (ви не згодні), – ставите мінус. Слідкуйте за тим, щоб номер запитання і номер клітинки, в яку ви заносите відповідь, були однаковими. Майте на увазі, що питання мають загальний характер і не можуть містити всіх подробиць. Тому уявіть собі типові ситуації і не задумуйтеся над деталями. Не варто витрачати багато часу на обдумування, відповідайте швидко. Можливо, на деякі запитання вам важко буде відповісти. Тоді намагайтесь дати ту відповідь, яку ви вважаєте більш прийнятною. Відповідаючи на питання, звертайте увагу на його перші слова. Ваша відповідь повинна точно з ними узгоджуватися. Відповідаючи на запитання, не намагайтесь створити приємне враження. Важливими є не конкретна відповідь, а сумарний бал за серією запитань».

Обробка результатів:

1. Співставити відповіді з дешифратором і підрахувати відповіді, які збіглись, окремо по комунікативним і організаторським здібностям.

2. Обчислити оціночні коефіцієнти комунікативних K_k і організаторських K_o здібностей як відношення кількості відповідей, які збіглись, до максимальної кількості збігів (20) за формулами:

$$K_k = K_x : 20, \quad K_o = K_x : 20.$$

Для якісної оцінки результатів співставте отримані коефіцієнти зі шкалою оцінок:

K_k	K_x	Шкальна оцінка
ОД - 0,45	0,2-0,55	1
0,46 - 0,55	0,56 - 0,65	2
0,56-0,65	0,66-0,70	3
0,66 - 0,75	0,71-0,80	4
0,76-1,00	0,81-1,00	5

3. Здійснити аналіз отриманих даних та сформулюйте висновок.

2.2. Основні результати емпіричного дослідження та їх обговорення

Проаналізуємо результати, отримані за кожною з розглянутих методик, відповідно до етапу психодіагностичного обстеження.

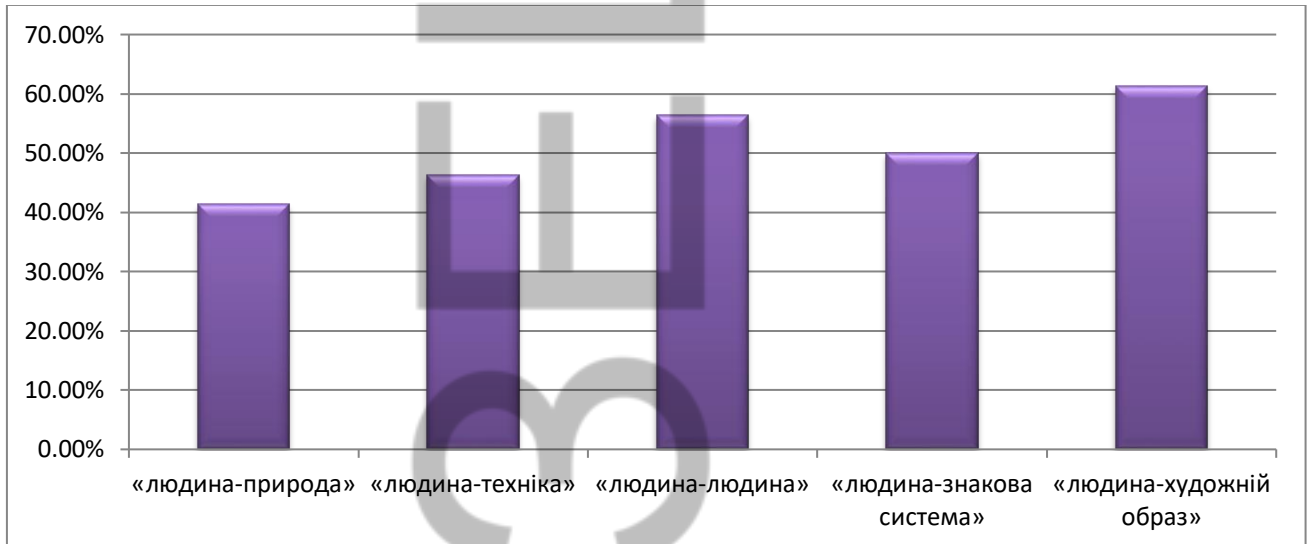
Таблиця 2.1.

Результати дослідження студентів-психологів за методикою ДДО

№ п/п	Шкали методики	Середній показник по групі	Середній показник у %
1	«людина-природа»	3,3	41,3%
2	«людина-техніка»	3,7	46,3%
3	«людина-людина»	4,5	56,3%
4	«людина-знакова система»	4,0	50,0%
5	«людина-художній образ»	4,9	61,3%

Як бачимо з отриманих результатів, домінуючими типами спрямованості особистості є художній тип (61%) та тип «людина-людина» (56%), що якнайкраще характеризує професію психолога.

Зобразимо отримані дані у вигляді діаграми (рис. 2.1.)

Рис. 2.1. Оцінка професійної спрямованості досліджуваних студентів-психологів (за методикою ДДО)

Наступним етапом стало вивчення домінуючих мотивів професійної діяльності у досліджуваних. Всього було вивчено 9 груп мотивів. Результати представлено у табл. 2.2.

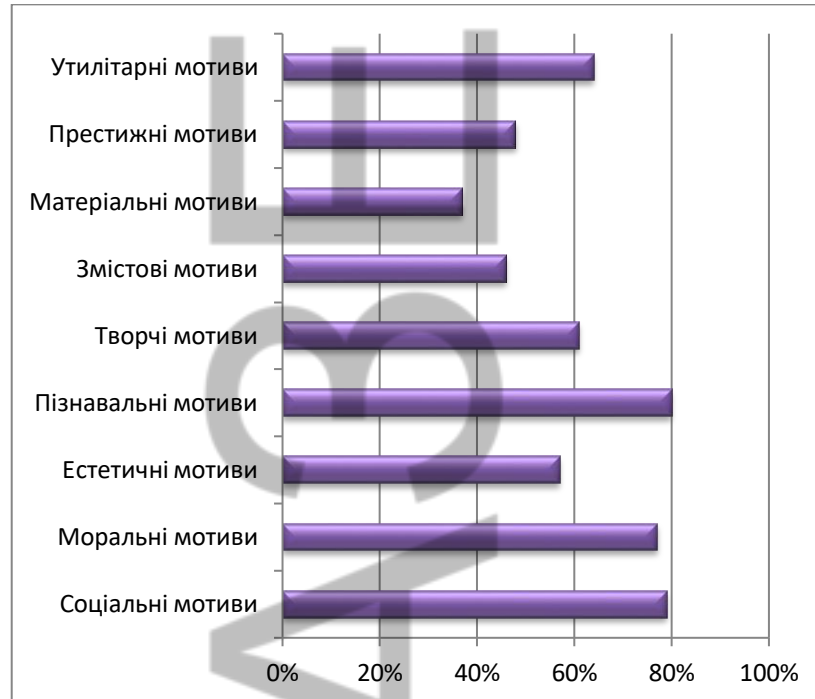
Таблиця 2.2.

Результати дослідження за методикою вивчення мотивів професійної діяльності

№ п/п	Шкали методики	Середній показник по групі	Середній показник у %
1	Соціальні мотиви	7,9	79%
2	Моральні мотиви	7,7	77%
3	Естетичні мотиви	5,7	57%
4	Пізнавальні мотиви	8,0	80%
5	Творчі мотиви	6,1	61%
6	Змістові мотиви	4,6	46%
7	Матеріальні мотиви	3,7	37%
8	Престижні мотиви	4,8	48%
9	Утилітарні мотиви	6,4	64%

Тож, згідно отриманих даних, домінуючими мотивами у досліджуваних є пізнавальні (80%), соціальні (79%) та моральні (77%) мотиви. Дані групи мотивів є найбільш продуктивними для фахівця, який прагне займатися практичною психологічною роботою.

Отримані дані зобразимо наочно (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Провідні мотиви професійної діяльності досліджуваних

На третьому етапі психодіагностики ми вивчали особистісні чинники професійної діяльності (за методикою Дж. Холланда). Отримані результати розміщено у таблиці 2.3.

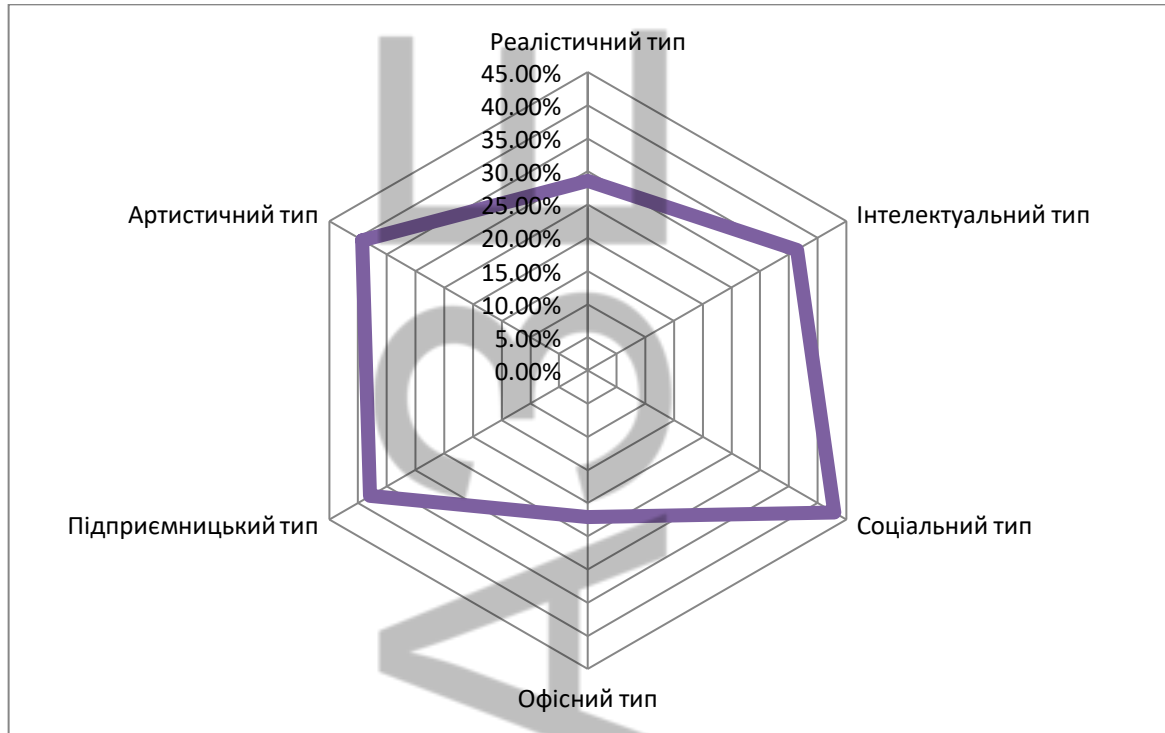
Таблиця 2.3.

Результати дослідження студентів за методикою Дж. Холланда

№ п/п	Шкали методики	Середній показник по групі	Середній показник у %
1	Реалістичний тип	4,0	28,6%
2	Інтелектуальний тип	5,1	36,4%
3	Соціальний тип	6,0	42,9%
4	Офісний тип	3,1	22,1%
5	Підприємницький тип	5,3	37,9%
6	Артистичний тип	5,5	39,3%

Таким чином, найбільш розповсюдженими виявилися соціальний (43%), артистичний (39%) та підприємницький (38%) типи. З усіх зазначених найбільш вдалим та продуктивним для практичної професійної діяльності є соціальний тип, який власне і посів перше місце за величиною прояву.

На рис. 2.3. зображено отримані показники у вигляді гістограми:

Рис. 2.3. Особистісні чинники професійної діяльності студентів-психологів (за методикою Дж. Холланда)

Наступний етап – визначення професійних здібностей досліджуваних. Даний етап мав на увазі аналіз комунікативних та організаторських схильностей майбутніх практичних психологів. Отримані результати показано у табл. 2.4.

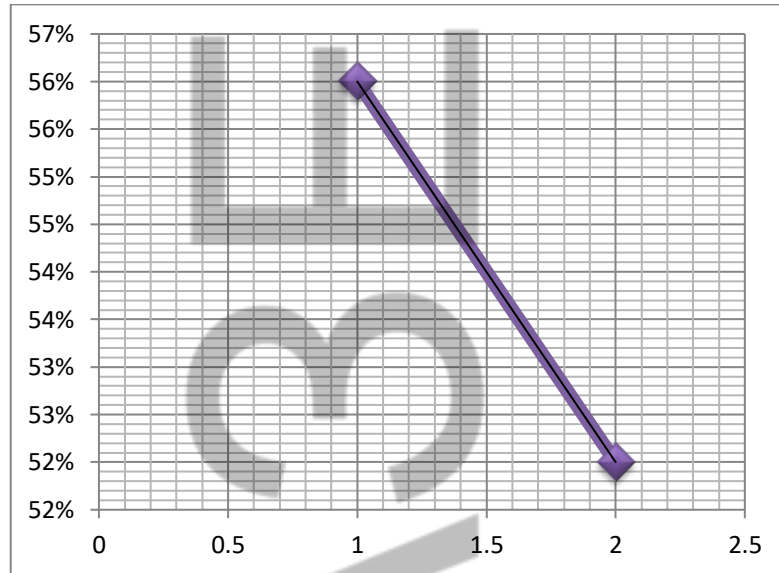
Таблиця 2.4.

Результати дослідження студентів-психологів за методикою КОС

№ п/п	Шкали методики	Середній показник по групі	Середній показник у %
1	Комунікативні схильності	2,8	56%
2	Організаторські схильності	2,6	52%

Показник у відсотках показує міру вираженості досліджуваної ознаки порівняно з максимально можливою. В цілому рівні комунікативних та організаторських схильностей є достатніми для психолога, хоча при наданні більшої уваги розвитку саме цих навичок можливі і вищі результати.

На діаграмі (рис. 2.4.) представлено дані у наочному вигляді:

Рис. 2.4. Рівні комунікативних і організаторських схильностей досліджуваних студентів-психологів

Таким чином, виходячи з результатів проведеної психодіагностики, бачимо, що досліджувані студенти в цілому мають високі показники професійної спрямованості на виконання психологічної діяльності.

Даним дослідженням ми сформуваємо лише загальну картину специфіки психологічної спрямованості особистості на професійну психологічну діяльність, більш детальний та ґрунтовний аналіз також можливий: у цьому випадку доцільним є розширення діапазону досліджуваних явищ, а також збільшення кількості діагностичних методик та урізноманітнення психодіагностичного інструментарію.

ВИСНОВКИ

Трудова діяльність практичного психолога виступає у єдності трьох аспектів: наочно-дієвому, фізіологічному та психолого-педагогічному. У психологічних дослідженнях провідну роль відіграє вивчення останнього аспекту, що визначається як реалізація свідомої мети, вияв волі, уваги, інтелектуальних здібностей, ерудиції, вихованості працівника тощо. Аналіз професійної спрямованості майбутнього спеціаліста-психолога – один із важливих та актуальних напрямків професійній орієнтації, професійного відбору, професійної психодіагностики.

Головною метою вивчення особливостей професійної спрямованості є забезпечення максимальної відповідності індивідуальних характеристик, особливостей та можливостей людини тим вимогам, що висуває до неї той чи інший вид трудової діяльності. Психологічна характеристика професійної діяльності передбачає визначення вимог професії до психологічної сфери особистості, у тому числі до окремих психічних функцій.

У зв'язку з цим у другому розділі курсової роботи нами було проведено експериментальне дослідження. Дане емпіричне дослідження було спрямоване на аналіз професійної спрямованості студентів-психологів. Дослідження проходило у декілька етапів.

На першому етапі було здійснено визначення професійної спрямованості особистості. Спочатку досліджуваним пропонувалося заповнити відповідну анкету. Далі для оцінки професійної спрямованості на основі аналізу надання переваг людиною різним за характером видам діяльності був використаний диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО). В основу цієї методики покладена схема класифікації професій, відповідно до якої всі професії поділяють на п'ять груп за предметом праці: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина –

знакова система», «людина – художній образ». Пропонована методика проста і зручна при заповненні та обробці.

На другому етапі засобами психодіагностики була кількісно та якісно проаналізована професійна мотивація обрання фаху психолога. Метою даного етапу стало вироблення навичок роботи із психодіагностичними методиками вивчення мотивів професійної діяльності.

Професійна мотивація формується в результаті цілеспрямованої діяльності школи, вищих навчальних закладів, трудового колективу, в яких доводиться працювати й навчатися індивіду. При розгляді проблем, які пов'язані з професійною орієнтацією, питання про вплив мотивації на успішність діяльності є одним з найважливіших. Загальновизнано, що від вираженості професійних мотивів залежить ефективність діяльності.

Третій етап мав на меті аналіз особистісних чинників професійної діяльності. Мета цього етапу: навчитись діагностувати особистісні чинники професійної діяльності за допомогою методики Дж. Холланда.

Відповідно до типології особистості Холланда розрізняють шість психологічних типів людей: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціональний (стандартний), заповзятливий, артистичний. Кожен тип характеризується певними особливостями темпераменту, характеру і т.п.

На четвертому етапі психодіагностичного дослідження було визначено структуру професійних здібностей психолога. Метою цього етапу стало оволодіння навичками психодіагностики професійних здібностей психолога на основі методики оцінки комунікативних і організаторських здібностей.

Для оцінки потенційних можливостей особистості, її здібностей ми використали анкету комунікативних і організаторських здібностей (КОС), запропонована Б.А. Федоришиним.

Розвиток професійної компетентності в процесі становлення особистості фахівця займає значне місце й виражається в оволодінні на світоглядному, професійному та особистісному рівнях здатністю до ефективної міжособистісної взаємодії з іншими (в особливості з клієнтом).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. – М.: Издательский центр «Академия», 1997. – 368 с.
2. Аминов Н.А., Молоканов М.В. Социально-психологические предпосылки специальных способностей школьных психологов // Вопросы психологии. – 1992. – № 1-2. – С. 73-83.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 339 с.
4. Антонова Н.О. Взаємозв'язок психологічної та професійної зрілості студентів психологічного факультету ВНЗ // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України/ За ред. С.Д. Максименка, М.Л. Смільсон. – Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. – Т. 8. – Вип. 7. – С. 6-21.
5. Антонова Н.О. Мотиваційні детермінанти готовності до професійної діяльності у студентів психологічного факультету // «Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К.: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – Т.Х. – Вип. 16. – С. 8-23.
6. Антонова Н.О. Особливості професійної ідентичності студентів психологічного факультету // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – Т.ХІ., Ч.4. – Київ, 2009.
7. Баклицька О., Степанченко Н., Сірко Р. Особливості професійної підготовки фахівців з практичної психології у вузах спортивно-фізкультурного профілю // Молода спортивна наука України. – 2009. – Т.4. – С. 6-10.

8. Гладкова В.М. Професійна орієнтація: навч. посіб. – Л.: Новий світ, 2007. – 160 с.
9. Дружиніна І. Професійне становлення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аналіз проблеми // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації». – № 3 – 2011. – С. 425-431.
10. Зязюн І.А. Філософія свідомого і несвідомого у професійній освіті / Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: наук.-метод. зб. / ред. кол. І.А. Зязюн [та ін.]. – К., 1994. – 384 с.
11. Ісаєвич С.І. Аналіз концептуальних підходів щодо проблеми особистісно-професійного становлення фахівців спеціальності «Психологія» // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – № 14. – Ужгород, 2008. – С. 60-62.
12. Капська А.Й., Долинська Л.В. Концептуальні підходи до проблеми підготовки фахівців спеціальності «Соціальна робота та практична психологія» // Психологія. Зб. наук. праць. – Вип. 15. – К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – С. 267-275.
13. Климов Е.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 320 с.
14. Кудрявцев Т.В. Психология профессионального обучения и воспитания. – М.: Изд-во МЭИ, 1986. – 346 с.
15. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності) // Рідна школа, 1994. – № 3-4.
16. Методи психодіагностики в системі професійного відбору: Метод. посібник / Під заг. ред. В.В. Синявського. – К.: ДЦЗ, 2006. – 251 с.
17. Молоканов М.В. Влияние личностных особенностей на профессиональный выбор в практической психологии //

- Психологический журнал. – 1995. – Т.16. –№ 1. – С. 31-36.
18. Основи практичної психології: підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва [та ін.]. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
19. Панок В.П. Концептуальні підходи до формування особистості практичного психолога // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 4.
20. Поваренков Ю.П. Профессиональное становление личности: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.07 / Поваренков Юрий Павлович. – Ярославль, 1999. – 359 с.
21. Практикум по общей экспериментальной и прикладной психологии: учеб. пособие / В.Д. Балин [и др.], под. общей ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. – СПб.: Питер, 2000. – 560 с.
22. Практическая психологическая работа как тип деятельности психологов / В кн.: Занковский А.Н. Введение в профессию: Учебное пособие. – М.: Изд. центр ЕОАИ, 2009. – 71 с. – С. 33-36.
23. Пятинин А.Э. Психолог – теоретизирующий практик и практикующий теоретик // Журнал практического психолога. – 1999. – №4. – С. 15-19.
24. Рабочая книга практического психолога: пособие для специалистов, работающих с персоналом / Под. ред. А.А. Бодалева, А.А. Деркача, Л.Г. Лаптева. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2001. – 460 с.
25. Рекешева Ф.М. Условия развития психологической готовности к профессиональной деятельности студентов-психологов: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. – Астрахань, 2007. – 142 с.
26. Романова Е.С. Психология профессионального становления личности: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.01, 19.00.07 / Романова Евгения Сергеевна. – М.: МГПУ, 1992. – 611 с.
27. Руководство практического психолога: психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы. – М.: Наука, 1995. – 205 с.
28. Скорич Л.П. Аналіз основних підходів до проблеми становлення

- професіоналізму практичних психологів // Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Вип. 2. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 407 с. – С. 306-316.
29. Технологія професійного відбору майбутніх педагогів: Навчальний посібник / Укл. Копернік О.М., Михайличенко М.В., Пащенко Д.І., Ткачук Л.В. – К.: Міленіум, 2006. – 78 с.
30. Титаренко Т.М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога // Практична психологія та соціальна робота. – №4. – 2003. – С. 15-18.
31. Успенский В.Б., Чернявская А.П. Введение в психолого-педагогическую деятельность: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 176 с.
32. Фалько Н.М. Спрямованість на професійну діяльність майбутніх практичних психологів // Актуальні проблеми психології. Т. 10. – Вип. 1. Ч. 2 / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України; За ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – К.: Міланік, 2007. – 181с. – С.131-133.
33. Чепелєва Н.В. Формування професійної компетентності психолога // Актуальні проблеми психології: Наукові записки інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К., Ніка-Центр, 1999. – Вип. 19. – 286 с.
34. Чепелєва Н.В., Пов'якель Н.І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога // Психологія: Збірник наукових праць – Вип. 3. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С. 35-41.

ДОДАТКИ

Додаток А. Анкета досліджуваних

АНКЕТА

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Група _____ Дата _____

1. Назвіть ваші улюблені навчальні дисципліни.
2. Назвіть навчальні дисципліни, які вам не подобаються.
3. Назвіть професії, які вам подобаються.
4. Назвіть професії, які вам не подобаються.
5. Чим ви любляєте займатися у вільний час?
6. Які гуртки, секції, факультативи відвідуєте або відвідували?
7. У якій роботі школи (класу) брали участь?
8. Скільки часу, зазвичай, забирає приготування уроків?
9. Яка сфера діяльності або знань з наведених нижче вас цікавить найбільше:
  - а) природничо-наукова (хімія, біологія, медицина, геологія, сільське господарство);
  - б) точні науки (математика, фізика);
  - в) суспільно-наукова (історія, філософія, економіка, право);
  - г) гуманітарна (література, журналістика, лінгвістика, педагогіка, психологія);
  - д) мистецтво (музичне, театральне, образотворче);
  - ж) певні інтереси відсутні.
10. Яку професію ви вирішили обрати?
11. Чи визначили ви шляхи її отримання?
12. Чи є у вас друзі або родичі, які працюють за обраною вами спеціальністю?
13. Чи є у вас друзі, які мають наміри обрати таку ж професію, як і ви?

- 14.Що приваблює вас в обраній професії:
- а) умови праці;
  - б) сам процес трудової діяльності;
  - в) високе матеріальне забезпечення;
  - г) рухлива робота і можливість отримувати нові враження;
  - д) спокійна робота;
  - є) високий ступінь відповідальності;
  - ж) самостійне прийняття рішень;
  - з) виникнення важких, або навіть небезпечних ситуацій;
  - к) контакти з людьми;
  - л) можливість творчої діяльності;
  - м) часті відраджень;
  - н) можливість створювати щось власними руками;
  - о) робота на свіжому повітрі;
  - п) романтичність;
  - р) корисність результатів; с) незалежність;
  - т) перспективність (професійний ріст, просування по службовій драбині);
  - у) близькість до місця проживання;
  - ф) ваш варіант _____.

Додаток Б. Використані психодіагностичні методики

ДИФЕРЕНЦІЙНО-ДІАГНОСТИЧНИЙ ОПИТУВАЛЬНИК (ДДО)

1а	Доглядати за тваринами	1б	Обслуговувати машини, прилади (регулювати, стежити)
2а	Допомагати хворим людям	2б	Складати таблиці, схеми, програми обчислювальних машин
3а	Стежити за якістю книжкових ілюстрацій, плакатів, художніх листівок тощо	3б	Стежити за станом, розвитком рослин
4а	Обробляти матеріали (дерево, тканину, метал, пластмасу)	4б	Доводити товари до споживача (рекламувати, продавати)
5а	Обговорювати науково-популярні видання, статті, книги	5б	Обговорювати художні твори
6а	Вирощувати молодняк – тварин будь-якої породи	6б	Тренувати ровесників (або молодших) у виконанні певних дій (трудових, навчальних, спортивних)
7а	Копіювати малюнки, зображення, настроювати музичні інструменти	7б	Керувати якимось вантажним, підйомним транспортним засобом (кран, трактор, тепловіз)
8а	Повідомляти, пояснювати людям потрібну їм інформацію (у довідковому бюро, на екскурсії тощо)	8б	Художньо оформляти виставки, вітрини, брати участь в підготовці концертів, п'єс
9а	Ремонтувати вироби, речі (одяг, техніку), житло	9б	Шукати і виправляти помилки в текстах, таблицях, малюнках
10а	Лікувати тварин	10б	Виконувати обчислення, розрахунки
Па	Селекціонувати нові види рослин	11б	Конструювати, проектувати нові види промислових виробів (машини, одяг, продукти харчування)

12a	Аналізувати суперечки, сварки між людьми, переконувати, роз'яснювати, заохочувати, карати	12б	Копатися в кресленнях, схемах, таблицях (перевіряти, наводити порядок тощо)
13a	Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності	13б	Спостерігати, вивчати життя мікробів
14a	Обслуговувати, ремонтувати медичні прилади і апарати	14б	Надавати людям медичну допомогу при пораненнях, забоях, опіках тощо
15a	Складати точні описи явищ, подій, за якими спостерігали; звіти про вимірювання об'єктів тощо	15б	Художньо описувати, зображати уявні події та ті, за якими спостерігали
16a	Робити лабораторні аналізи в лікарні	16б	Приймати, оглядати хворих, розмовляти з ними, призначати лікування
17a	Фарбувати або розписувати стіни приміщень, поверхню виробів	17б	Здійснювати монтаж будівлі або збирати машини, прилади
18a	Організовувати культпоходи ровесників або молодших школярів в театри, музеї, на екскурсії, в турпоходи тощо	18б	Грати на сцені, брати участь у концертах
19a	Виготовляти креслення деталей виробу (машини, одягу), будувати будівлі	19б	Займатися кресленням, копіюванням карт, креслень
20a	Боротися із захворюваннями рослин та шкідниками лісу й саду	20б	Працювати на клавішних машинах (друкарська машина, теле-тайп, наборна машина тощо)

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОВІДНИХ МОТИВІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Мені подобається:
  - а) виконувати будь-яку роботу, якщо я знаю, що моя праця не пропаде даремно;
  - б) навчатися всьому новому, для того, щоб досягти поставлених в житті цілей;
  - в) робити все якомога краще тому, що це допоможе мені в житті.
2. Я думаю, що:
  - а) потрібно робити все, що доручають, якомога краще, оскільки це допоможе мені в житті;
  - б) своєю працею потрібно приносити користь оточуючим, тоді вони відповідатимуть тим же;
  - в) можна займатися чим завгодно, якщо це наближає до досягнення поставлених цілей.
3. Я люблю:
  - а) пізнавати щось нове, якщо мені це знадобиться у майбутньому;
  - б) виконувати будь-яку роботу якомога краще, якщо це хто-небудь помітить;
  - в) робити будь-яку справу якомога краще, оскільки це тішить оточуючих.
4. Я вважаю, що:
  - а) головне в будь-якій роботі – це те, що вона приносить користь оточуючим;
  - б) у житті необхідно все випробувати, спробувати свої сили в усьому;
  - в) у житті головне – це постійно вчитися всьому новому.
5. Мені приємно:
  - а) коли я роблю справу так добре, наскільки можу;
  - б) коли моя робота приносить користь оточуючим, оскільки це найважливіше у будь-якій роботі;
  - в) робити будь-яку роботу, оскільки працювати завжди приємно.
6. Мене приваблює:
  - а) процес опанування новими знаннями й навичками;
  - б) виконання будь-якої роботи на межі моїх можливостей;

- в) процес роботи, яка приносить очевидну користь оточуючим.
7. Я впевнений у тому, що будь-яка робота цікава тоді, коли:
- а) вона важлива й відповідальна;
  - б) вона приносить мені користь;
  - в) я можу майстерно її виконати.
8. Мені подобається:
- а) бути майстром своєї справи;
  - б) робити щось самому, без допомоги старших;
  - в) постійно навчатися чомусь новому.
9. Мені цікаво:
- а) вчитися;
  - б) займатися тією справою, яку помічають інші;
  - в) працювати.
10. Я думаю, що:
- а) було б краще, якщо б результати моєї роботи завжди помічали оточуючі;
  - б) у будь-якій роботі важливий результат;
  - в) необхідно скоріше оволодівати потрібними знаннями й навичками, щоб можна було самому робити все, чого захочеться.
11. Мені хочеться:
- а) займатися тільки тим, що мені приємно;
  - б) будь-яку справу робити якомога краще, оскільки лише так можна зробити дійсно добре;
  - в) щоб моя робота приносила користь оточуючим, оскільки це допоможе мені в майбутньому.
12. Мені цікаво:
- а) коли я роблю якусь справу настільки добре, як рідко хто так може зробити;
  - б) коли я вчуся робити те, чого не вмів робити раніше;
  - в) робити те, що звертає на мене увагу.
13. Я люблю:
- а) робити те, що всіма дуже цінується;
  - б) робити будь-яку справу, якщо мені не заважають;

- в) коли я чимось зайнятий.
14. Мені хочеться:
- а) виконувати будь-яку роботу, оскільки мене цікавить результат;
  - б) виконувати ту роботу, яка приносить користь;
  - в) виконувати ту роботу, яка мені подобається.
15. Я вважаю, що:
- а) у будь-якій справі найцікавіше – це її процес;
  - б) у будь-якій справі найцікавіше – це її результат;
  - в) у будь-якій справі найцікавіше – це те, наскільки вона важлива для інших людей.
16. Мені приємно:
- а) вчитися всього, що потім знадобиться у житті;
  - б) вчитися всього нового, незалежно від того, наскільки це потрібно;
  - в) вчитися, оскільки подобається сам процес учіння.
17. Мене приваблюють:
- а) перспектива, яка відкриється після закінчення навчання;
  - б) те, що після навчання я стану потрібною людиною;
  - в) у навчанні те, що воно корисне для мене.
18. Я впевнений у тому, що:
- а) те, чого я навчусь, завжди мені знадобиться;
  - б) мені завжди буде подобатися вчитися;
  - в) після навчання я стану потрібною людиною.
19. Мені подобається:
- а) коли результат моєї роботи помічається оточуючими;
  - б) коли я виконую свою роботу майстерно;
  - в) коли я виконую будь-яку справу настільки добре, що більшість так не зможе.
20. Мені цікаво:
- а) коли я якісно виконую доручену мені справу;
  - б) робити все те, що помічають оточуючі;
  - в) коли всі знають, що я роблю на своїй роботі.

ОПИТУВАЛЬНИК ДЖ ХОЛЛАНДА

1a	Інженер-технолог	16	Конструктор
2a	Завуч з позакласної роботи	26	Голова профспілкового комітету
3a	Дизайнер	36	Кресляр
4a	Вчений-хімік	46	Бухгалтер
5a	Політичний діяч	56	Письменник
6a	Повар	66	Наборщик
7a	Адвокат	76	Редактор наукового журналу
8a	Вихователь	86	Художник по кераміці
9a	В'язальник	96	Санітарний лікар
10a	Нотаріус	106	Постачальник
11a	Перекладач худож. літ-ри	116	Лінгвіст
12a	Педіатр	126	Статистик
13a	Завідувач магазином	136	Фотограф
14a	Філософ	146	Психіатр
15a	Оператор ЕОМ	156	Карикатурист
16a	Садівник	166	Метеоролог
17a	Вчитель	176	Командир загону
18a	Художник по металу	186	Маляр
19a	Гідролог	196	Ревізор
20a	Завідувач господарством		Диригент
21a	Інженер-електронщик		Секретар-друкарка
22a	Головний зоотехнік		Зоолог
23a	Спортивний лікар		Фельєтоніст
24a	Водій тролейбусу		Медсестра
25a	Копіювальник		Директор
26a	Архітектор		Математик
27a	Працівник дит. кімнати міліції		Рахівник
28a	Голова агрооб'єднання		Агроном-рахівник
29a	Біолог		Офтальмолог
30a	Архіваріус		Скульптор
31a	Стенографіст		Логопед
32a	Економіст		Завідуючий магазином
33a	Науковий працівник музею		Консультант
34a	Коректор		Критик
35a	Радіооператор		Спеціаліст з ядерної фізики
36a	Лікар		Ліпломат
37a	Актор		Телеоператор
38a	Археолог		Експерт
39a	Закрійник-модельєр		Декоратор
40a	Голішник		Монтажник
41a	Режисер		Вчений
42a	Психолог		Поет

ОПИТУВАЛЬНИК КОС

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість Ваших товаришів до прийняття рішення, запропонованого Вами?
3. Чи довго Вас турбує образа, яка була завдана Вам кимось з Ваших друзів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?
5. Чи прагнете Ви до нових знайомств?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи правда, що Вам приємніше і простіше працювати з книгою, займатися іншими справами, ніж спілкуватися з людьми?
8. Якщо виникають деякі труднощі у здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви від них відмовляєтесь?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакт з людьми значно старшими Вас за віком?
10. Чи любите Ви придумувати або організовувати з друзями різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко Вам входити в нову для Вас компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте «на потім» справи, які варто було б вирішити сьогодні?
13. Чи легко Ви налагоджуєте контакт з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви до того, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам вжитися в новий колектив?
16. Чи вірно, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обов'язків, обіцянок?
17. Чи прагнете Ви при нагоді познайомитися та поспілкуватися з новими людьми?
18. Чи часто у розв'язанні важливих проблем ініціатива надходить від Вас?
19. Чи дратують Вас оточуючі люди і чи хочеться Вам побути наодинці з самим собою?

20. Чи правда, що зазвичай Ви погано орієнтуєтесь у незнайомій обстановці?
21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи дратує Вас, коли не вдається завершити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте Ви утруднення, незручність і ніяковість, якщо доводиться виявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви стомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?
25. Чи любите Ви брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви виявляєте ініціативу при розв'язанні питань, які стосуються інтересів Ваших товаришів?
27. Чи правда, що Ви почуваетесь ніяково серед малознайомих людей?
28. Чи правда, що Ви рідко прагнете доводити свою правоту?
29. Чи вважаєте, що Ви можете легко внести позбавлення в малознайому компанію?
30. Чи берете Ви участь у громадській роботі групи, факультету, університету?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих незначною кількістю осіб?
32. Чи вірно, що Ви не прагнете відстоювати власну думку або рішення, якщо вони не були одразу прийняті серед Ваших товаришів?
33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено в незнайомій компанії?
34. Чи охоче Ви розпочинаєте організацію різноманітних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви не відчуваєте себе досить впевнено і спокійно, коли доводиться щось говорити великій групі людей?
36. Чи часто Ви спізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правда, що у Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви опиняєтесь у центрі уваги своїх товаришів?
39. Чи часто ви ніяковієте, відчуваєте скутість при спілкуванні з незнайомими людьми?
40. Чи вірно, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе у великій компанії?